

Олексій Кресін

доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент Міжнародної академії порівняльного права,
керівник Центру порівняльного правознавства
Інституту держави і права
імені В. М. Корецького НАН України

НАУКОВИЙ КОМЕНТАР

Ця резолюція стала першим і базовим серед актів Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй (далі – ГА ООН), що відобразив позицію більшості держав – членів ООН щодо України в умовах російської агресії. Її було представлено до розгляду 24 березня й ухвалено вже 27 березня 2014 р. Доволі характерно, що в ній у дуже обережному стилі вказувалося на необхідність “деескалації ситуації”, потребу в “інклюзивному політичному діалозі” у межах українського суспільства, на те, що “референдум” 16 березня 2014 р. в Автономній Республіці Крим (далі – АР Крим) та місці Севастополі “не має чинності”, його результати не повинні визнаватися і не можуть слугувати підставою для зміни статусу цих адміністративно-територіальних одиниць; містився заклик “до всіх держав” відмовитися та утриматися від дій, спрямованих на порушення національної єдності й територіальної цілісності України, а також заклик до “усіх сторін” негайно приступити до пошуку мирного вирішення “ситуації щодо України” через безпосередній політичний діалог; вказувалося на необхідність продовження зусиль ООН та Організації з безпеки і співробітництва в Європі (далі – ОБСЄ) щодо допомоги Україні у захисті прав меншин; підтверджувалася відданість держав – членів ООН незалежності та територіальній цілісності України. Водночас у резолюції було наголошено на таких принципах, як утримання від погроз застосувати силу й власне її застосування щодо інших держав; невизнання територіальних змін, що стали результатом таких погроз чи застосування сили; вирішення міжнародних спорів мирними засобами.

Відкриваючи дискусію щодо проекту цієї резолюції, представник України А. Дециця послався, зокрема, на принципи територіальної цілісності держав і відмови від використання сили для вирішення спорів. Він зазначив, що проект резолюції “не порушує [питання про] жодні нові правові чи нормативні засади. Але він надсилає принципово важливий сигнал про те, що міжнародне співтовариство не дозволить, аби те, що сталося в Криму, стало прецедентом для наступних викликів нашому міжнародному порядку, заснованому на [правових] нормах”. Попри те, що події були ним визначені загальною як “ситуація”, що грубо порушує міжнародне право, виступ безпосередньо вказував на воєнну окупацію та силову анексію Криму, наявну та потенційно можливу ще ширшу агресію Російської Федерації (далі – РФ) проти України¹.

Слід також відзначити, що під час обговорення представник РФ В. Чуркін, який вказував, що населення Криму під час “референдуму” 21 березня 2014 р. висловило свою волю щодо “возз'єднання” з РФ і цим реалізувало своє право на самовизначення, здійснило акт “історичної справедливості”, адже “Крим був не-

¹ United Nations General Assembly. Sixty-eight session. 80th plenary meeting. Official records. A/68/PV.80. 27 March 2014.

від'ємною частиною нашої країни протягом кількох століть'. Це населення є частиною російського народу і поділяє з ним спільну історію та культуру. Рішення 1954 р. щодо передачі Криму до складу Української Радянської Соціалістичної Республіці було названо свавільним і неприродним, але здійсненим “у рамках єдиної держави”. В. Чуркін заявив, що розпад СРСР відрізав Крим від РФ, і це ніколи не було сприйняте населенням півострова. Це несприйняття посилилося в контексті “глибокої політичної кризи в Україні”, зумовленої, зокрема, авантюристськими діями політичних сил, які “прагнуть розірвати багатовікові зв'язки Росії та України”. Революцію Гідності В. Чуркін охарактеризував як насильницькі напади “добре тренованих і споряджених загонів бойовиків” проти правоохоронців, що призвели до повалення легітимної влади в державі. Він заявив, що скасування офіційного статусу російської мови та погрози населенню південних і східних регіонів України привели кримчан до “рішення про здійснення самовизначення та возз'єднання з Росією”. В. Чуркін виступив проти ухвалення резолюції, наголосив, що вона “спрямована на те, щоби піддати сумніву значення референдуму, який відбувся в Криму”, становить виклик для нього (його результатів)².

Ініціаторами та “спонсорами” резолюції стали 47 держав (зокрема, усі 28 держав – членів Європейського Союзу (далі – ЄС))³, під час голосування її підтримали 100 держав. Проти неї проголосували 11 держав: Вірменія, Білорусь, Болівія, Куба, Корейська Народна-Демократична Республіка, Нікарагуа, РФ, Судан, Сирія, Венесуела та Зімбабве. Утрималися від голосування 58 країн з Африки, Азії, Латинської Америки, серед яких, зокрема, Китай, Індія, Південно-Африканська Республіка, Казахстан, Узбекистан та ін. У голосуванні не взяли участь 24 держави (Іран, Ізраїль, Киргизстан, Таджикистан, Туркменістан, Сербія, Об'єднані Арабські Емірати та ін.)⁴.

До та після голосування причини свого рішення вирішили пояснити представники ЄС та кількох десятків держав⁵. Висловлені позиції та застереження не повною мірою можна звести до результатів голосування, вони відкривають більш складні й суперечливі мотиви держав – членів ООН і заслуговують на окрему увагу. Попри їх своєрідність можна виокремити умовні типи таких позицій.

1. Однозначне засудження російської агресії, окупації та анексії Криму, а також проголошення юридичної нікчемності кримського “референдуму” містилися у виступах представників Канади, Японії, Туреччини, Коста-Ріки, Грузії, Ісландії, Норвегії, Сінгапуру, Молдови. Слід додати, що представник Норвегії вказав на відсутність будь-яких неупереджених свідчень щодо порушення прав російськомовного населення в Україні, які могли би бути взяті до уваги ООН. Однозначну підтримку резолюції, але без чіткого засудження дій РФ, лише із загальним посиланням на принципи міжнародного права, висловили Азербайджан, Малайзія, Гондурас, Кабо-Верде.

² United Nations General Assembly. Sixty-eight session. 80th plenary meeting. Official records. A/68/PV.80. 27 March 2014.

³ Territorial integrity of Ukraine. Draft resolution A/68/L.39. 24 March 2014.

⁴ United Nations General Assembly. Sixty-eight session. 80th plenary meeting. Official records. A/68/PV.80. 27 March 2014.

⁵ Ibid.

2. Доволі широко була представлена позиція однозначного засудження агресії РФ з одночасною вказівкою на окремі внутрішні українські причини кризи, включно з політичним протистоянням і побоюваннями щодо дотримання прав меншин. Зокрема, представник ЄС Т. Мейр-Хартінг заявив про незаконність “референдуму” 21 березня 2014 р., засудження “актів агресії російських збройних сил”, невизнання анексії АР Крим і м. Севастополя та рішучу підтримку територіальної цілісності України в її міжнародно визнаних кордонах. Він закликав Росію “зробити кроки для деескалації кризи, невідкладно зменшити кількість її військ до докризової кількості та повернути їх до гарнізонів згідно з її міжнародними зобов’язаннями, скористатися усіма відповідними міжнародними механізмами для пошуку мирного договірної рішення, з повною повагою до її двосторонніх та багатосторонніх зобов’язань щодо поваги до суверенітету і територіальної цілісності України”. РФ та Україну було закликано “почати змістовний діалог якомога швидше і без попередніх умов”. Але при цьому було вказано на підтримку багатосторонніх ініціатив, спрямованих на “досягнення миру, стабільності й безпеки, поваги до прав людини в Україні”, зокрема щодо моніторингу дотримання в Україні принципів і стандартів ОБСЄ, “моніторингу наявної ситуації в межах усієї країни з метою допомоги розслідуванням, попередити подальші порушення та верифікувати правду щодо ситуації з правами людини”. Представник ЄС “схвалював виважену відповідь” України і “відданість керівництва України забезпеченню представницької природи та інклюзивності структур влади, що відображає регіональну різноманітність, щоби забезпечити повний захист прав осіб, які належать до національних меншин, провести конституційну реформу, розслідувати всі порушення прав людини та акти насилля і протидіяти екстремізму”, закликав Україну забезпечити проведення вільних та чесних президентських виборів.

Також представник США С. Пауер поряд з однозначним засудженням воєнної інтервенції та окупації Росією Криму наголосила на важливості “підтримання інклюзивного політичного діалогу, який відображає кожний сегмент українського суспільства”. Подібні підходи були озвучені представниками Ліхтенштейну, Кіпру, Гватемали, Нігерії, Чилі, Катару.

3. Значна частина держав вказували на неоднозначність подій та необхідність їх розгляду в широкому контексті внутрішніх українських чи навіть геополітичних обставин. Виступ представника Бразилії концентрувався на “різноманітності українського народу”, необхідності поваги до прав меншин і мирного переговорного вирішення “відмінностей” між Україною та РФ, “стриманості всіх зацікавлених сторін”. Подібні погляди були висловлені представниками Уругваю, Сальвадору, Єгипту, Казахстану, Білорусі, Алжиру, Лівії, Ботсвани та Сен-Вінсент і Гренадін. Представники деяких країн також вказували на необхідність враховувати “історичний контекст цього геополітичного спору” і піддали сумніву законність “зміни режиму в Україні”.

Представник Китаю представив бачення “українського питання” як такого, що “охоплює інтереси і стурбованість багатьох сторін та вимагає збалансованого підходу”, досягнення консенсусу сторін за посередництва ООН. При цьому було заявлено, що Китай послідовно виступає за територіальну цілісність держав і проти зовнішнього втручання в їхні справи, а також готовий взяти участь у врегулюванні як неупереджений посередник.

4. Проти втручання “західних сил” у внутрішні справи держав загалом і в Україні зокрема, і відповідно проти представленого проекту резолюції як пропозиції умовного “Заходу” виступила група латиноамериканських країн. Представник Куби у своєму виступі вказував на необхідність ‘припинення втручання західних сил для легітимного здійснення українським народом його права на самовизначення’, ‘неможливості прийняти насильницьке скинення конституційної влади’ й ‘руйнування легітимних і юридично визнаних інституцій та установ’ в Україні, ‘загрози людській гідності на підставі національного походження’. Засуджувалося запровадження будь-яких санкцій проти РФ та розширення НАТО як загроза міжнародному миру і безпеці. Подібні погляди було висловлено у виступах представників Нікарагуа, Болівії, Аргентини, Венесуели, Еквадору. Загалом усі ці держави наголошували на принципах територіальної цілісності й невтручання у внутрішні справи держав, але вказували на “подвійні стандарти” у використанні цих принципів “Заходом”.

5. Однозначна публічна підтримка дій РФ, проголошення законності кримського “референдуму” та “возз’єднання” цього півострова з РФ містилася лише у виступі представника КНДР. Щоправда, цей дипломат плутався і кількаразово проголосив, що це “самовизначення” стосувалося всієї України.

Підсумовуючи, слід зазначити, що цю дуже коротку резолюцію було представлено до розгляду й ухвалено тоді, коли перспективи розвитку агресії РФ ще не були зрозумілі, а російська пропаганда значною мірою впливала на інформаційне поле. У цьому документі відсутня чітка кваліфікація “ситуації” в Криму як міжнародного чи внутрішнього конфлікту. Сторони конфлікту не названі, Україну фактично закликано до належного захисту прав національних меншин та організації політичного (а не міжнародного) діалогу, держави закликано до утримання від втручання в конфлікт, а РФ взагалі безпосередньо не згадується⁶.

Проте як у назві, так і в змісті резолюції наголошено на принципі територіальної цілісності України, засуджується “референдум” у Криму і не визнаються його результати (тобто і “незалежність” АР Крим і м. Севастополя, і їх анексія РФ – але без прямої вказівки на це), міститься посилання на принципи невизнання територіальних змін, що стали результатом погрози силою або застосування сили, та вирішення міжнародних спорів мирними засобами. Очевидно, саме такий половинчастий і не до кінця визначений характер резолюції зміг забезпечити їй доволі переконливу підтримку держав – членів ООН. Але й у таких умовах необхідна Росії легалізація “референдуму” як нібито реалізації права “народу Криму” на самовизначення не відбулася. Територіальну цілісність України було підтверджено, але резолюція не стала нормативною основою для запровадження якихось заходів проти РФ на глобальному рівні.

⁶ Пов’язання внутрішньополітичної ситуації в Україні з її реальними й уявними проблемами, та очевидного зовнішнього вторгнення, попри всю наочну нелогічність, у 2014 р. сприймалось як цілком можливе. Доволі показово, як відомий казахстанський учений С. Саяпін, аналізуючи цю резолюцію, зазначав: ‘Успішність політичного врегулювання, безумовно, вплине на майбутнє України як у короткостроковій, так і в середньостроковій перспективі, й закладе основу для її подальшого розвитку в сім’ї європейських народів’; ‘В інтересах України <...> вжити всіх заходів для забезпечення рівності громадянських, соціальних і культурних прав усіх осіб, які перебувають під її юрисдикцією <...>’. Див.: Саяпін С, ‘Территориальная целостность Украины в свете Резолюции 68/262 Генеральной Ассамблеи ООН’ [2014] 1-2(5) Журнал конституционализма и прав человека 75, 77.